

บทบริภาษในบทละครนอก: ภาพสะท้อนค่านิยมไทย

ธวัชชัย ศรีสมาน ¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาค่านิยมของสังคมไทยที่สะท้อนจากบทบริภาษในบทละครนอกในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ได้แก่ เรื่อง *ไกรทอง* *ไชยเชษฐ์* *มณีนพิตย* *มโนห์รา* *สังข์ศิลป์ชัย* และ *สังข์ทอง* ภาพสะท้อนที่ปรากฏในบทบริภาษแสดงให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับเพศสถานะ ค่านิยมเกี่ยวกับวัยวุฒิ ค่านิยมเกี่ยวกับเชื้อชาติ และค่านิยมเกี่ยวกับสถานะและคุณสมบัติของกษัตริย์ ภาพสะท้อนที่นำมาวิเคราะห์แสดงให้เห็นทั้งการยอมรับและการละเมิดค่านิยมดังกล่าว รวมทั้งเผยให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยได้อย่างชัดเจน

Abstract

This article aims at studying Thai values reflected through condemnation in La Korn Nok plays of the Ayutthaya and Early Rattanakosin periods: *Kraithong*, *Chaiyachet*, *Maephichai*, *Manohara*, *Sangsilpachai*, and *Sangthong*. The social portrayals in condemnation underline gender value, seniority value, racial value and kingly status value. The portrayals analyzed convey acceptance and transgression of those values. The analysis also discloses power relation among groups of people in the Thai society

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความนำ

บทละครนอกเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่งที่ไม่นอกจากจะใช้เป็นตัวบทสำหรับการแสดง เพื่อความบันเทิงและเป็นการแสดงความสามารถทางด้านภาษาของกวีแล้ว บทละครนอกยังเป็นสื่อในการถ่ายทอดจินตนาการ เจตคติ รวมทั้งความคิดและความเชื่อของกวีที่มีต่อสังคม ลักษณะดังกล่าวเป็นไปตามความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมที่นักวิชาการนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์วรรณกรรมอยู่เสมอ

การนำเสนอเนื้อหาของกวีเป็นการเลือกสรรสิ่งที่เป็นความจริงทั้งในด้านบวกและด้านลบ ความเป็นจริงที่กวีเลือกสรรมาอาจแสดงให้เห็นลักษณะของค่านิยมซึ่งเป็นการเชื่อที่สืบทอดกันมาสำหรับเป็นแนวทางในการเลือกวิถีปฏิบัติหรือเป้าหมายในการดำเนินชีวิต โดยที่ตนเองหรือสังคมเห็นว่าดีกว่าวิถีปฏิบัติหรือเป้าหมายอื่นใด ค่านิยมจึงสะท้อนลักษณะเฉพาะของสังคมได้ในหลายแง่มุม (ฉวีวรรณวรรณประเสริฐ, 2522)

บทละครนอกประกอบด้วยเนื้อเรื่องที่มีความเข้มข้นทางอารมณ์ โดยเฉพาะ “บทปริภาส” ที่เป็นการหยิบยกเอาเรื่องราวต่างๆ ที่ไม่ได้มาใช้ในการดำเนินเรื่องของตัวละคร เหตุที่บทปริภาสสะท้อนค่านิยมของคนในสังคมออกมาได้นั้น เนื่องจากถ้อยคำที่จะนำมาใช้ปริภาสส่วนใหญ่เป็นการนำเอาความคิด ความเชื่อหรือเจตคติในเชิงลบเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาแสดง (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2547) ซึ่งเจตคิดังกล่าวเป็นผลผลิตของความคิด ความเชื่อ และการขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมนั้นๆ บทปริภาสในบทละครนอกจึงเป็นสื่อแสดงค่านิยมที่สังคมใช้ตราคุณค่าของบุคคลในสังคมที่มีแง่มุมหลากหลายน่าสนใจ

แม้ว่าจะมีผู้ศึกษาเกี่ยวกับบทปริภาสไว้จำนวนหนึ่ง เช่น **วิเคราะห์ค่านิยมทางสังคมและการใช้ภาษาจากคำปริภาสในบทละครนอกพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** ของ สมบูรณ์ ศรีระสันต์ (2542) กล่าวถึงค่านิยมจากภาษาที่ใช้ในบทปริภาส และ **การวิเคราะห์บทปริภาสในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น** ของ บุษกร อำไพ (2543) กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการความโกรธจนตัวละครต้องปริภาส เป็นต้น อย่างไรก็ตามบทความนี้มุ่งศึกษาให้เห็นแง่มุมที่แตกต่างโดยแสดงให้เห็นว่าบทปริภาสนำเสนอค่านิยมที่สังคมพึงประสงค์แต่ไม่ได้เป็นการนำเสนอแบบตรงๆ แต่แสดงออกโดยอ้อมในรูปแบบของการดำเนิน คำทอ ของตัวละครที่มีสถานะต่างกัน โดยแฝงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมด้านเพศสถานะ (ผู้หญิง-ผู้ชาย) วรรณะ (ผู้เยาว์-ผู้อาวุโส) เชื้อชาติ (คนต่างชาติ-คนไทย) และ ผู้นำ (ผู้อยู่ใต้ปกครอง-ผู้ปกครอง) ดังต่อไปนี้

ค่านิยมเกี่ยวกับเพศสถานะ

ค่านิยมเกี่ยวกับเพศสถานะ (gender) แบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของหญิงชายในสังคมไทยไว้อย่างชัดเจน สืบเนื่องจากลักษณะเฉพาะที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมแห่งชนชั้นให้ความสำคัญต่อบุคคลตามสถานะสูงต่ำ ในสมัยโบราณพลเมืองชายเป็นกำลังแรงงานและกำลังรบจึงมีความสำคัญเหนือพลเมืองหญิง เพราะ

แรงงานของผู้หญิงไม่ได้ใช้เพื่อสังคม ผู้หญิงจึงมีฐานะด้อยกว่าผู้ชาย (นิตยา มาศะวิสุทธิ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ และธาวิต สุขพานิช, 2533: 381) ฉะนั้นค่านิยมเกี่ยวกับเพศสถานะในสังคมไทยจึงยกย่องผู้ชายให้เป็นผู้นำ “เป็นช้างเท้าหน้า” ซึ่งบุคคลในครอบครัวต้องให้ความเคารพนับถือ

อย่างไรก็ตามหากผู้ชายที่ไม่ปฏิบัติตนให้สมกับเป็นผู้นำ ไม่สามารถเป็นผู้นำปกป้องผู้หญิงได้จะถือได้ว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอายอย่างยิ่ง ในบทละครนอกเรื่อง **สังข์ศิลป์ชัย** สะท้อนค่านิยมที่มีต่อผู้ชายที่ทำตัวไม่สมกับการเป็นผู้นำไว้ในตอนที่ท้าวเสนากฎ นางเกสรสมุณทา และนางสุพรรณเดินทางออกไปในป่าเพื่อตามหาพระสังข์ศิลป์ชัยที่ถูกผลลักตอกเหว ขณะที่เหล่าอำมาตย์ออกค้นหาพระสังข์ศิลป์ชัยอยู่นั้นก็พบกุมารองค์หนึ่ง และถูกพระกุมารองค์นั้นทำร้าย จึงกลับมาทูลให้ท้าวเสนากฎทราบ ท้าวเสนากฎตระหนกตื่นกลัวเป็นอันมาก นางเกสรสมุณทาจึงกล่าวตำหนิพฤติกรรมของท้าวเสนากฎ ดังกลอนว่า

ตัวน้องเป็นหญิงยังนั่งฟัง	ไม่ตึงตังตื่นเต้นเป็นไฟไหม้
พระเชื้อชายประเสริฐเลิศไกร	พระทัยขาดจริงยิ่งสตรี
ยังไม่ทันถามไถ่ว่าได้เหนือ	แต่ออกชื่อว่าเสียจะวังหนี
น้องเห็นว่ามิใช่ไฟ	ดูท่วงทีจะเป็นสังข์ศิลป์ชัย

(กรมศิลปากร, 2545: 534)

บทบริภาษดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษเพศนั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มี ความเก่งกล้า อดาหาญ ต่างกับสตรีที่เป็นเพศอ่อนแอ หากชายขาดริกระทำตนไม่สมชายก็จะถูกตำหนิให้ได้อับอายโดยยกเอาความเป็นชายมาเปรียบเทียบกับหญิง ดังที่นางเกสรสมุณทากล่าวว่า “พระเชื้อชายประเสริฐเลิศไกร พระทัยขาดจริงยิ่งสตรี”

ค่านิยมเกี่ยวกับความแตกต่างของเพศสถานะอีกประการหนึ่งคือคุณค่าของความเป็นหญิงการ รู้จักรักนวลสงวนตัวของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีคุณค่าในสายตาของผู้ชาย หากผู้หญิงประพฤติตัวไม่เรียบร้อย ไม่รักษาวรรต ปล่อยเนื้อปล่อยตัวก็จะถือว่าผิดจริยธรรม คุณค่าของผู้หญิงจะลดลงในสายตาของผู้ชายได้ ดังที่พบในบทบริภาษว่าตัวละครฝ่ายชายยกประเด็นการไม่รักนวลสงวนตัวของผู้หญิงขึ้นมากล่าวตำหนิ

ในบทละครนอกเรื่อง **มณีพิชัย** มีบทบริภาษอันเนื่องมาจากการตำหนิติเตียนของตัวละครตอนที่ มณีพิชัยเสด็จติดตามพราหมณ์ยอพระกลืนออกมาที่ภูพราหมณ์ เพื่อปรนนิบัติรับใช้พราหมณ์ตามสัญญา เจ้าพราหมณ์ยอพระกลืนคิดหลงใจมณีพิชัย จึงแปลงตัวเป็นน้องสาวของพราหมณ์มาอยู่เป็นเพื่อนมณีพิชัย และทำกิริยารุ่มร่ามให้มณีพิชัยปั่นป่วนใจ มณีพิชัยจึงตรัสบริภาษตำหนิร่างแปลงนางยอพระกลืน ดังกลอนว่า

คิดพลางทางว่านี่แน่นอน
ไม่เห็นไม่รู้เลยดูเอา
นั่งอยู่ดีที่ศาลา
ไม่อดสูดูเอาเล่าเกิดขึ้น
จะเป็นอย่างไรไปอีกเล่า
คับแค้นแทบจะตกลา
เจ้าก็เป็นสาวศรีที่หนุ่ม
อย่าทำเข้าซื้ออย่างนี้อ่างนั้น
ฉวยกระไรเปลืองปล้ำลิราคาญ
จะขุนเคืองเบื่องหน้าเป็นราศี

อะไรช่างพาโลกันเปล่าเปล่า
ข้ายักคิ้วหยอกเจ้าเมื่อไร
เจ้ามานั่งเบียดเสียดลี
ยิ่งหนียิ่งขยับตามมา
จนข้าเจ้าถอยหลังกระทั่งฝ่า
นี่เนื้อจะมาแก่งกัน
ยังกำดัดกลัดกลุ่มหุ่นหัน
ลูกเมียข้ามันก็ไม่มี
ข้าชี้คร้านเกี่ยวขุ้จู้
อยู่คนเดียวเกิดขึ้นที่ศาลา

(กรมศิลปากร, 2545: 377)

พระมณีนพพิชัยทรงดิเตียนน้องสาวพราหมณ์ยอพระกลิ่นที่แกล้งนั่งเบียดพระองค์ว่านางเป็นผู้หญิงควรจะระวังตัวและระวังกิริยาให้เหมาะสม เพราะขณะนั้นพระมณีนพพิชัยประทับอยู่กับนางเพียงลำพังหญิงสาวอยู่ด้วยกันกับชายหนุ่มหากใครมาพบเข้าจะไม่งาม พระองค์ทรงเกรงว่าจะเกิดเรื่องเสื่อมเสียขึ้นและจะทำให้เจ้าพราหมณ์ไม่ไว้วางใจ จึงทรงตำหนิน้องพราหมณ์ว่า “อย่าทำเข้าซื้ออย่างนี้อ่างนั้น” ให้สำรวมกิริยาเป็นการปราม เพราะ “จะขุนเคืองเบื่องหน้าเป็นราศี” ให้นางหยุดการกระทำที่ยั่วเย้าอันจะทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตัวนางเองได้

ค่านิยมเกี่ยวกับเพศสถานะในสังคมไทยอีกประการหนึ่งคือการที่ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน ในกฎหมายตรงสามดวงให้สิทธิผู้ชายมีภรรยาได้สามจำพวก คือ เมียกลางเมือง เมียกลางนอก และเมียกลางทาสี ยิ่งไปกว่านั้นยังมีภรรยาประเภทพิเศษอีกเรียกว่าเมียพระราชทาน (นิตยา มาศะวิสุทธิรัตน์ฤทัย สัจจพันธุ์ และธาวิต สุขพานิช, 2533: 384) จะเห็นได้ว่าแม้แต่กฎหมายยังรองรับให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน เนื่องจากสังคมอาจเห็นว่าผู้ชายเป็นผู้นำต้องรับผิดชอบผู้หญิงในปกครอง ซึ่งบทบาทในบวชละครนอกปรากฏค่านิยมในเรื่องการมีผู้ชายมีภรรยาหลายคนของสังคมไทยไม่ถือเป็นเรื่องผิด แต่หากไม่สามารถควบคุมให้อยู่ร่วมกันได้ก็มักจะก่อให้เกิดเรื่องวุ่นวายซึ่งจะกลายมาเป็นประเด็นที่จะใช้เป็นข้อตำหนิผู้ชายที่ไม่สามารถจัดการให้ภรรยาร่วมกันอย่างสงบสุข

ในบวชละครนอกเรื่อง **ไกรทอง** มีบทบาทที่เกิจากสาเหตุความน้อยใจในตอน ที่ ไกรทองพานางวิมลามาอยู่ด้วย นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองเข้ามาหึงหวงไกรทอง กีดกันไม่ยอมให้นางวิมลามาอาศัยด้วย แม้ว่าไกรทองไกล่เกลี่ยแต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ นางวิมลาลาเกิดความน้อยใจที่ไกรทองปกป้องนางไม่ได้ จึงกล่าวตัดพ้อไกรทอง

จึงว่าเออออะไรเจ้าไกรทอง
 สารพัดตัดพ้อครั้นครอง
 นิไซให้ข้าทำสัส
 ไทน์ว่าจะปราบปรามห้ามเมียไว้
 ครั้นจนเข้าจริงก็นิ่งเสีย
 เจ้าก็เป็นคนฉลาดหาดีชาย
 ดิจจริงนิ่งเฉยไม่เงยหน้า
 คิดว่ามีเหล่ากอหน่อเนื้อ

ช่างพาน้องมาให้เขาข่มเหง
 แต่เมียเจ้าเองไม่น้อยใจ
 มาหยาบเข้าด่าตีหาควรไม่
 มิให้หึงหวงวุ่นวาย
 ให้หม่อมเมียมาด่าเล่นง่ายง่าย
 ไม่เสียดายวงศ์วานว่านเครือ
 ดูเหมือนกลัวภรรยายิ่งกว่าเสือ
 จึงวงยงหลงเชื่อตามมา

(กรมศิลปากร, 2545: 323-324)

จะเห็นว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวของสังคมไทย สามีมียหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่จัดการ บริหาร ควบคุมสมาชิกในครอบครัวให้อยู่กันอย่างสงบสุข นางวิมาลาจึงคาดหวังที่จะให้ไกรทองห้ามปรามเมียทั้งสองคนไม่ให้มาวุ่นวายกับนางดังที่ว่า “ไทน์ว่าจะปราบปรามห้ามเมียไว้มิให้หึงหวงวุ่นวาย” แต่กระนั้นอาจมีบางครอบครัวที่ภรรยาไม่พบภาพเหนือสามี อาจด้วยเพราะเหตุผลบางประการ ดังเช่นไกรทองแต่งงานเข้ามาอยู่ในบ้านของนางตะเภาแก้วตะเภาทองซึ่งเป็นลูกสาวเศรษฐีเมืองพิจิตร จึงอาจมีความเกรงใจ ทำให้พบภาพผู้นำของไกรทองถูกลดทอนลง อย่างไรก็ตามนางวิมาลาบริภาษไกรทองด้วยความน้อยใจโดยตัดพ้อไกรทองเกี่ยวกับเรื่องที่ไกรทองพานางขึ้นมาอยู่ที่บ้านของนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองแล้วไม่สามารถปกป้องนางวิมาลาได้ “ดูเหมือนกลัวภรรยายิ่งกว่าเสือ” ทำให้นางวิมาลาเสียใจและผิดหวังในตัวไกรทองเป็นอย่างยิ่ง บทบริภาษดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงค่านิยมไทยว่าสามีควรเป็นผู้นำครอบครัว สามารถจัดการภรณยาน้อยใหญ่ให้อยู่ด้วยกันได้ แต่เมื่อไม่เป็นไปตามนั้นก็จะเป็นเหตุให้ยกมาเป็นข้อตำหนิได้

ในบทละครนอกเรื่อง **ไชยเชษฐ์** ตอนที่นางวิฟาร์บริภาษไชยเชษฐ์แสดงให้เห็นถึงการต่อว่าพระไชยเชษฐ์ที่เป็นสามีที่หุนเหว หลงเชื่อคนพาลทำให้นางสุวิญาและนางวิฟาร์ต้องถูกขับ ออกจากเมือง

นำเอยน่าน้าวร่อ
 ถึงเป็นสัตว์เดียรฉานก็พานตรง
 คิดมาน่าอายชายมุทะลุ
 นางเหล่านั่นทั้งรักทั้งกลัว
 ที่จริงเล่าถึงเขาจะยุง
 นี่มีดมนกระไรไม่รุ่งราง

ข้ามิใช่بابออย่าเสริมส่ง
 ไม่รักคบคนหลงเมาเมว
 แต่เขายุก็เชื่อว่าเมียชั่ว
 ควรเป็นเมียเป็นผัวทั้งเจ็ดนาง
 แม้นไม่หลงก็จะสงสัยบ้าง
 ช่างเชื่อว่าลูกนางเป็นท่อนไม้

(กรมศิลปากร, 2545: 281)

จากบทบริภาษนางวิพาร์ต่อการกระทำของไชยเชษฐ ที่เป็นสามีที่ขาดวิจรรณญาณ ไม่หนักแน่น หลงเหลืออะไรง่าย ๆ เมื่อมีภรรยาหลายคนย่อมเกิดปัญหาขัดแย้งใส่ร้ายป้ายสีกัน ผู้เป็นสามี กลับหลงเชื่อคำพูดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังที่ว่า “*แม้ไม่หลงก็จะมีสงสัยบ้าง นี่มีคณกระไรไม่รู้ร่าร้าง ช่างเชื่อว่าลูกนางเป็นท่อนไม้*” หากสามีขาดความเที่ยงธรรม ไม่ใคร่ควรจะให้ถั่วดี ตัดสินลงโทษสมาชิกในครอบครัวอย่างไม่เป็นธรรมก็จะเป็นปัญหาทำให้เกิดความขัดแย้งนำไปสู่ความแตกร้างของครอบครัวได้ จะเห็นได้ชัดเจนว่าแม้ว่าครอบครัวไทยสมัยก่อนจะยอมรับการให้สามีมีภรรยาได้หลายคนได้ก็ตาม แต่ก็มักเกิดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว หากสามีไม่สามารถปฏิบัติตนเป็นผู้นำครอบครัวที่ดี

ค่านิยมในเรื่องการมีภรรยาได้หลายคนอาจทำให้เกิดความวุ่นวายหรือความรำคาญในครอบครัว ถ้าฝ่ายสามีไม่สามารถจัดการหรือควบคุมบรรดาภรรยาที่อยู่ร่วมกัน ขาดความยุติธรรม เข้าข้างภรรยาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมากเกินไปก็อาจทำให้อีกฝ่ายไม่พอใจและนำไปสู่การต่อว่าต่อขาน หรืออาจนำมาเป็นข้อตู่ถูกว่าเกรงกลัวภรรยา ทำให้หมดศักดิ์ศรีความเป็นผู้นำครอบครัวไปได้

ค่านิยมเกี่ยวกับเพศสถานะทำให้เห็นความแตกต่างของชายหญิงในสังคมไทย กล่าวคือคุณค่าความเป็นชายวัดกันที่ความเป็นผู้นำ ส่วนคุณค่าของผู้หญิงให้ความสำคัญที่การรักษาความบริสุทธิ์ไว้ราศี ถ้าขาดคุณสมบัติดังกล่าวก็จะถูกนำมาเป็นข้อตำหนิติเตียน หรือเป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนได้ ดังที่ได้ใช้ในบทบริภาษแสดงความไม่พอใจต่อพฤติกรรมด้านลบของตัวละครดังกล่าว

ค่านิยมเกี่ยวกับวัยวุฒิ

ระบบอาวุโสเป็นความคิดและค่านิยมประการหนึ่งของสังคมไทยซึ่งมีที่มาจากพุทธศาสนาและระบบเกษตรกรรม (ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, 2522: 41) โดยผู้น้อยต้องเคารพผู้ใหญ่ ในทางกลับกัน ผู้ใหญ่ก็ต้องปฏิบัติตนให้สมกับที่ได้รับการเคารพด้วย ความคิดเกี่ยวกับระบบอาวุโสนี้เป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว กล่าวคือผู้ที่เ็นเด็กจะต้องให้ความเคารพนบต่อผู้อาวุโส ในครอบครัว โดยจะต้องแสดงกิริยาอ่อนน้อมทั้งต่อหน้าและลับหลัง (คุณหญิงเต็มสิริ บุญยสิงห์ และ ธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, 2533: 64) ในเรื่อง*มโนห์รา* ตอนที่นางมโนห์ราได้เฝ้ายามกับพระมารดา นางมโนห์รา ตีอติงและแสดงกิริยาไม่เหมาะสม พระมารดาจึงบริภาษตักเตือนความประพฤติของนางมโนห์รา

ปากร้ายมาได้แต่ใคร	พวกอีขี้อายชะลากา
ขวัญข้าวเจ้าแม่อา	ตัวแม่ก็ทำเป็นไม่รู้
รู้มากก็ปากกล้า	มีงไปได้มาแต่ไหน
พระพายพัดไป	สมเพชลมพัดอีดอกทอง

(กรมศิลปากร, 2508: 33)

ค่านิยมเรื่องอาวุโสยังคงเหนียวแน่นในสถาบันครอบครัวของคนไทย เมื่อผู้น้อยทำผิด ผู้ใหญ่ ก็จะต้องอบรม ตักเตือน ตลอดจนถึงทำโทษผู้น้อยให้รู้จักเคารพและอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ดังที่พระมารดา ตำนินางมโนห์ราที่เถียงและต้อรันด้วยบทปริภาสที่รุนแรงว่า “*รู้มากอีปากกัลลา มึงไปได้มาแต่ไหน พระพายพัดไป สมเพชลมพัดอีดอกทอง*” เพื่อให้นางมโนห์ราได้สำนึกถึงความผิด

นอกจากนี้ในบทปริภาสยังแสดงให้เห็นค่านิยมที่มีต่อผู้มีอาวุโสในฐานะผู้มีวัยวุฒิ นำเลื่อมใส เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เยาว์กว่า ทว่าผู้อาวุโสที่ประพฤติดนไม่เหมาะสมก็จะถูกนำความอาวุโสมาเป็น ประเด็นในการบริภาษในลักษณะที่เย้ยหยันให้ได้อับอาย ในเรื่อง*ควา* ตอนที่นางจันท์สุดาถูกท้าวสัน นุราชลักตัวไปจากควาโดยที่นางจันท์สุดาไม่เต็มใจจะเป็นนางสนมของท้าวสันนุราชที่อายุคราวพ่อ นางจันท์สุดาจึงทรงปริภาสท้าวสันนุราช ดังนี้

ไม่คิดว่าแก่เฒ่าจะเข้าโลง	ยังโอโง่งทำหนุ่มน่าบัดสี
ไม่ช้านักสักปีหนึ่งสองปี	จะได้เกี่ยวกับผีที่ป่าช้า

(กรมศิลปากร, 2545: 421)

นางจันท์สุดารู้สึกโกรธท้าวสันนุราชที่มีอายุมากแล้วแต่ยังลุ่มหลงกิเลสตัณหาและมัวเมาราคจริต จนทำตัวผิดศีลธรรม ไม่น่าเคารพนับถือจึงบริภาษให้ท้าวสันนุราชได้อับอายที่กระทำตัวไม่สมกับวัยดังคำที่ ว่า “*ไม่คิดว่าแก่เฒ่าจะเข้าโลง*” แสดงให้เห็นค่านิยมของไทยว่าคนที่อยู่ในวัยนี้ควรปลงให้ตกและมีความ ระลึกถึงมรณานุสติ ทั้งยังไม่ควรเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีทำให้เด็กมาต่อว่าเอาได้

ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องวัยวุฒิอาจรวมไปถึงความยุติธรรม ผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ผ่านร้อนผ่านหนาวมี ประสบการณ์มากกว่าเด็ก ต้องรู้จักผิดชอบชั่วดี ควรแยกสิ่งถูกผิดออกจากกันได้ ถือเป็นคุณลักษณะหนึ่ง ของผู้อาวุโส หากขาดคุณสมบัติข้อนี้ไป อาจถูกยกขึ้นมาเป็นข้อตำหนิได้

ในเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* ตอนที่พระศรีสันทกับนางสุพรรณทะเลาะกันแล้วพระมารดาของ พระกุมาร ทั้งหกเข้าข้างพระโอรสของพวกนางบริภาษนางสุพรรณ นางเกสรสมณฑาเห็นว่า ไม่ยุติธรรมจึงทรงปริภาส ตักเตือนพระสนม ความว่า

ค้อนพลางทางว่าเจ้าข้าเอ๋ย	เกิดมาหาเคยพบไม่
ทั้งแม่ทั้งลูกถูกกันไป	เป็นผู้ใหญ่อะไรอย่างนี้
ออกมาทำเช่นเขี้ยวเกรี้ยวกราด	ชวนเด็กวิวาทไม่บัดสี
อ้าวอดลุกยกว่ากล่าวดี	ไปมุดหัวอยู่ที่ฝั่งคงคา

(กรมศิลปากร, 2545: 561)

นางเกสรสมณฑาว่ากล่าวตักเตือนมารดาของพระกุมารทั้งหกโดยใช้การบริภาษ ในฐานะ ที่เป็นผู้ใหญ่ด้วยกันนางเห็นความยุติธรรมที่พระสนมที่เป็นผู้ใหญ่กลับสนับสนุนให้เด็กทะเลาะกัน “เป็นผู้ใหญ่อะไรอย่างนี้ ออกมาทำเช่นเขี้ยวเกรี้ยวกราด ชวนเด็กวิวาทไม่บัดสี” จึงบริภาษตักเตือนให้

พระสนมสำนึกถึงความผิด ให้อภัยโทษที่ไ้ความเป็นผู้ใหญ่แสดงอำนาจข่มขู่เด็กไม่มีทางสู้ เป็นการเลื่อมเสียเกียรติยศอย่างยิ่ง

ค่านิยมเกี่ยวกับวัยวุฒิจากบทปริภาษสรุปได้ว่า “ผู้ใหญ่” สามารถดักเตือนผู้เยาว์ให้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสม การปริภาษจัดได้ว่าเป็นการลงโทษที่จะทำให้ผู้เยาว์ได้สำนึกในความผิดของตนเอง ในขณะที่เดียวกันผู้อาวุโสก็จำเป็นต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการครองตัวให้อยู่ในศีลธรรมหรือมีความยุติธรรมนำเคารพเลื่อมใส ก็ล้วนเป็นคุณสมบัติที่ผู้ใหญ่พึงปฏิบัติ หากขาดคุณสมบัติเหล่านี้ไปความเป็นผู้อาวุโสก็จะถูกยกขึ้นมามากกว่าดังที่ปรากฏในบทปริภาษ

ค่านิยมเกี่ยวกับเชื้อชาติ

ในอดีตประเทศไทยมีชาวต่างชาติ เช่น ลาว จีน มอญ เขมร อินเดีย และญีปุ่น เข้ามาอาศัยรวมกันกับคนไทย ดังนั้นการที่คนไทยได้พบเห็นและใกล้ชิดชาวต่างชาติเหล่านั้นทำให้ คนไทยมีเจตคติต่อบุคคลต่างชาติแตกต่างกันไป ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง กวีแสดงความคิด ด้านลบต่อชาวต่างชาติอันเนื่องมาจากอคติชาติพันธุ์ และความรู้สึก “เป็นอื่น” ที่มีต่อกัน (นันทนัย ประสานนาม, 2550: 96-106) ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏในบทปริภาษของบทละครนอกเช่นกัน กล่าวโดยลำดับได้ดังนี้

ในเรื่อง**มโนห์รา** มีความเชื่อเกี่ยวกับคนที่มีลักษณะภายนอกที่ต่างกับคนไทยปกติ ปรากฏในบทปริภาษตอนที่นางมโนห์ราปริภาษโหรหลวงว่า “อ้ายเต๋/จุมุกโด่ง ภูแลเหมือนโพงเขาวัดปลา” (กรมศิลปากร, 2508: 24) เนื่องจากลักษณะโดยทั่วไปของคนไทยนั้นรูปร่างตลอดจนส่วนประกอบบนใบหน้าค่อนข้างจะสันทัดและอวัยวะไม่ใหญ่โตโดดเด่นมากเช่นชาวตะวันตก ลักษณะจุมุกที่โด่งเปรียบเหมือนโพงวัดปลาในบทปริภาษพอจะทำให้อนุมานได้ว่าบุคคลผู้นั้นอาจมีจุมุกที่โด่งแหลมยาวยื่นออกมาโดดเด่นจากใบหน้า ซึ่งคนไทยเป็นคนเอเชียลักษณะจุมุกแบบดังกล่าวจึงไม่ค่อยมีปรากฏให้เห็นมากนัก จึงอาจทำให้คนไทยคิดว่าลักษณะที่แตกต่างนี้ถือป็นลักษณะที่ผิดปกติทั่วไป ดังนั้นบทปริภาษของนางมโนห์ราจึงมุ่งดูถูกเหยียดหยามลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างจากคนไทยทั่วไปของโหรหลวงมีจุมุกโด่งแหลมออกมาเหมือนคนต่างชาติ

ในเรื่อง**มณีนพิตย** ใช้ลักษณะบทปริภาษโดยตรงในตอนที่ว่าพิชัยนุราชปริภาษมเหสีเอกโดยกล่าวถึงชาวจีนเอาไว้ ดังกลอนว่า “ทั้งแก่กระนี้ไม่หนีเลย มึงไม่เคยเห็นฝีมือหรือโฉน ชาติเจ๊กินหมูจะสู้ไทยไฉน แสนแน่นไปก็ไม่กลัว” (กรมศิลปากร, 2545: 369) จากบทปริภาษจะเห็นถึงความแตกต่างของวิถีชีวิตของไทยและชาวจีนในเรื่องวัฒนธรรม การบริโภค ทักษะคนไทยที่มีต่อชาวจีนอาจเห็นว่าชาวจีนที่อพยพเข้ามา นั้นมักจะมาประกอบอาชีพแรงงานมีฐานะต่ำต้อย เมื่อคนจีนเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น วัฒนธรรมต่างๆ ของจีนก็เริ่มหลั่งไหลเข้ามา แม้กระทั่งวัฒนธรรมการกินอยู่ของชาวจีนซึ่งแตกต่างจากคนไทยในเรื่องการกิน ดังที่ว่า “ชาติเจ๊กินหมูจะสู้ไทย” ความรู้สึกแตกต่างนำไปสู่ทัศนคติแง่ลบ เมื่อบทละครนอกมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคนจีน ความคิดและความเชื่อเหล่านี้จึงปรากฏอย่างชัดเจนโดยสอดแทรกไว้ในบทปริภาษ

ในเรื่อง **สังข์ทอง** ตอนที่ท้าวสามนต์ปรึกษาเจ้าเงาะ ก็มีการเปรียบความน่าเกลียดน่ากลัวของเจ้าเงาะว่าเหมือนยักษ์มักกะสัน ดังกลอนว่า “ผมหยิกยุ่งเหยิงเหมือนเชิงพิก หน้าตาละยักษ์มักกะสัน” (กรมศิลปากร, 2530: 93) ตามทัศนะของคนไทยที่มีต่อพวกยักษ์มักกะสันนั้นเป็นชนเผ่าที่น่าเกรงกลัว ตามที่เบญจวรรณ ฉัตระเนตร (2518: 168) ได้อธิบายเกี่ยวกับชาวมักกะสันไว้ว่า

มักกะสันมาจากคำว่ามะกัสซาร์ (Macassar) เป็นเมืองอยู่ในเกาะซูลิบีส์ ได้เกาะฟิลิปปินส์ลงไปเล็กน้อย พวกมักกะสันอพยพเข้ามาอยู่ใกล้กรุงศรีอยุธยาในแผ่นดิน พระนารายณ์และก่อนการกบฏขึ้น พวกมักกะสันมีใจคอเหี้ยมโหด ร้ายกาจ ดุร้าย ทารุณราชนิกรไม่เลือกหน้าจึงถูกปราบอย่างรุนแรง พวกนี้ต่อสู้กับกองทหารอย่างมูทะลุคุดันจนกองทหารหลวงต้องล้อมหมู่บ้านมักกะสันและเอาไฟเผา...

ในบทปริภาษเปรียบเทียบหน้าตาของเจ้าเงาะที่น่าเกลียดน่ากลัวว่าเหมือนกับพวกมักกะสันซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีใจคอโหดร้าย การที่ท้าวสามนต์รู้สึกต่อลักษณะภายนอกของเจ้าเงาะว่าอัปลักษณ์น่ากลัวชี้ให้เห็นทัศนคติของคนไทยว่าไม่พอใจและหวั่นใจกับการมีชนเผ่าต่างๆ เข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านเมือง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีรูปลักษณะที่ต่างไปดุร้ายน่ากลัว และเคยก่อเหตุทำร้ายผู้คน

ในเรื่อง **มโนห์รา** มีบทปริภาษที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของคนไทยต่อคนต่างชาติ อีกลักษณะหนึ่ง ในตอนที่พระมารดาตรัสปรึกษานางมโนห์รา

ลูกเอยะจะเลี้ยงเอาผ้าขาว	ลูกเอยะจะเลี้ยงเอาผ้าไทย
เลี้ยงไว้ให้หน้าใจ	ส่งให้อ้ายมอญมักกะสัน
ส่งให้อ้ายจีนปากมอด	ให้มันกอดจนตายดั้น
อ้ายมอญมักกะสัน	ส่งให้ญี่ปุ่นหัวโกน
เลี้ยงลูกชาวบ้านเอย	อินใจยกะใจเลน
อ้ายญี่ปุ่นหัวโกน	หน้าใจผู้เจ้ามโนห์รา

(กรมศิลปากร, 2508: 32)

ในบทปริภาษ พระมารดาตรัสประชดประชันนางมโนห์รา โดยทรงแกล้งขับไล่ไสส่งนางให้แก่ชนชาติต่างๆ บางชนชาติได้อธิบายมาบ้างแล้วข้างต้น ส่วน “ญี่ปุ่นหัวโกน” ในที่นี้น่าจะหมายถึงพวกญี่ปุ่นที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาระหว่างรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรลงมา ได้ก่อความวุ่นวายที่กรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แต่ถูกกองทัพไทยตีแตกไป พวกญี่ปุ่นกลุ่มนี้จึงลงเรือหนีออกจากประเทศไทยไป (วินัย ภูะระหงษ์, 2522: 244)

บทปริภาษได้กล่าวถึงชาวญี่ปุ่นตามทัศนะของคนไทยแต่เดิมอาจแตกต่างจากปัจจุบัน กล่าวคือ ญี่ปุ่นเข้ามาในไทยระยะแรกอาจเข้ามาในลักษณะของผู้ที่เข้ามาก่อความวุ่นวายหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่บ้านเมืองในสมัยนั้น ชาวไทยจึงมีทัศนคติด้านลบ ในเรื่องที่แม่ของ นางมโนห์รายกเอาเรื่องราวของชาวต่างชาติมาตำหนิลูกด้วยเพราะไม่ต้องการให้ลูกไปยุ่งเกี่ยวกับชาวต่างชาติ ต่างภาษา ตลอดจนเพศตรงข้ามที่ไม่รู้จักหัวนอนปลายเท้า

จะเห็นได้ว่าบทปริภาษที่ยกมานี้แสดงทัศนคติตลอดจนค่านิยมของคนไทยที่มีต่อชาวต่างชาติต่างภาษา ด้วยเหตุที่ว่าชาวต่างชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอาจมีลักษณะผิดแผกทำให้ดูน่ากลัว หรือลักษณะการใช้ชีวิตที่อาจจะขัดกับวัฒนธรรมของไทย หรือบางชนชาติอาจจะก่อเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน เมื่อมีการปริภาษจึงอ้างอิงกลับไปทอดคิดเหล่านี้

คำนิยมเกี่ยวกับสถานะและคุณสมบัติของกษัตริย์

สถานะของกษัตริย์ในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา พระมหากษัตริย์กับราษฎรมีความสัมพันธ์แบบ “เจ้ากับข้า” พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะสูงส่งและผูกพันกับพระราชอำนาจยิ่งกว่าสิ่งใดทั้งสิ้น กล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะต่างๆ ต่อไปนี้คือ ทรงเป็นเจ้าชีวิต ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงอยู่ในฐานะเป็นธรรมราชา และทรงเป็นนักรบอันยิ่งใหญ่ ดังนั้นประชาชนจะตกอยู่ในอำนาจของพระมหากษัตริย์ และยอมรับโดยไม่มี การขัดแย้งแต่อย่างใด (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2525: 5-6) นอกจากนี้ ความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับสมมติเทวราชยังสนับสนุนฐานะของกษัตริย์ให้โดดเด่นยิ่งขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม บทละครนอกกลับแสดงให้เห็นลักษณะอีกด้านหนึ่งของคนไทยได้ชัดเจนว่าคนไทยมีลักษณะรักอิสระและไม่นิยมนับถืออำนาจที่ปกครองแผ่นดินมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว การอยู่ภายใต้ความคิดและความเชื่อที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เกิดเป็นความกดดันอยู่ภายใน เพื่อระบายความกดดันเหล่านี้จึงได้ใช้วรรณคดีเป็นช่องทางในการระบายออก แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของวรรณคดีที่มีต่อสังคม (ศิราพร วิตะฐาน, 2537) เมื่อวิเคราะห์จากบทปริภาษจะเห็นได้ว่าการสร้างตัวละครที่เป็น “ท้าวพระยามหากษัตริย์” ให้เป็นคนไม่ดีเป็นคนโลเลไม่แน่นอน ตลอดจนสะท้อนนั้นน่าจะสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของวรรณคดีที่กล่าวถึงข้างต้น

บทปริภาษในบทละครนอกสะท้อนให้เห็นค่านิยมเรื่องการรักษาคำพูดของกษัตริย์เป็นคุณลักษณะเด่นข้อหนึ่งที่แสดงให้เห็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ซึ่งจะต้องมีความมั่นคงเที่ยงตรงเพื่อสร้างความน่าเกรงขามและความน่าเชื่อถือ หากกษัตริย์ขาดคุณสมบัติข้อนี้ไปก็จะถูกดูหมิ่นได้ ในบทละครนอกเรื่อง *สังข์ทอง* ท้าวศรีวิมลเป็นกษัตริย์แต่ขาดคุณลักษณะข้อนี้ เห็นได้จากตอนที่เคยขับไล่นางจันทวีออกจากเมือง เมื่อความจริงปรากฏก็กลับคำสั่งคนไปรับตัวนางจันทวีกลับมา นางจันทวีจึงปริภาสต่อว่าด้วยความน้อยใจท้าวศรีวิมลดังนี้

เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่แม่นยำ
เหมือนไม้หลักปักเลนเอนไปมา
ลายคายถ่มลงถึงดิน
ไพร่บ้านพลเมืองจะเลื่องลือ

กลับด้อยดินคำทำขายหน้า
ยิ่งกว่าลูกเล็กเด็กอมมือ
จะกลับคืนกลืนกินไม่เกลียดหรือ
ออกชื่อท้าวเธอเอนน่าชัง

(กรมศิลปากร, 2545: 187)

คำพูดของกษัตริย์ถือว่าเป็นวาจาสิทธิ์ มีอำนาจที่จะสั่งให้ผู้ใดปกครองกระทำตาม เมื่อได้ลั่นวาจาไปแล้วหากคืนคำจะทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจกษัตริย์ถูกลดทอนลง อีกทั้งยังเป็นประเด็นให้ถูกครหาเพราะเป็นเรื่องน่าอับอาย เหมือนที่นางจันทิมาท้าวสุทนต์ว่า “ลายคายถ่มลงถึงดิน จะกลับคืนกลืนกินไม่เกลียดหรือ ไพร่บ้านพลเมืองจะเลื่องลือ ออกชื่อท้าวเธอเอนน่านาง” ค่านิยมของผู้มีอำนาจเรื่องการพูดถือเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเชื่อถือ

ค่านิยมที่คนไทยมีต่อกษัตริย์อีกเรื่องหนึ่งคือความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ซึ่งจะแสดงออกด้านการรบหรือการประลองฝีมือเพื่อแสดงความสามารถ เก่งกาจ กษัตริย์ที่มีฝีมือจะเป็นที่สรรเสริญของไพร่ฟ้าประชาชน แต่กระนั้นในบทละครนอกกลับปรากฏกษัตริย์ที่มีลักษณะตรงข้าม ซึ่งปรากฏในบทละครนอกเรื่อง **สังข์ทอง** ตอนที่หกเขยออกติดลากับพระอินทร์แต่กลับพ่ายแพ้ไม่เป็นท่า ดังกลอนว่า

บัดนั้น	ชาวเมืองที่ดูอยู่อึงมี
เห็นทกเขยยอมแพแก่ไพร่	ไพร่ผู้ดีเสียใจสิ้นทุกคน
ต่างพุดบงบิกระซิบด่า	ลูกเขยพระยาไม่เป็นผล
มันพอสมนหน้าท้าวสามนต์	ช่างเชื่อกันหูแหงงจุมพื่น
หน่วยก้านเช่นนี้ดีแต่กิน	ต้องเป็นข้าเขาสิ้นสาแก่ใจ
บ้างพุดจาอีกอักษักพุกเียด	ฟ้าผีเกิดท้าวการเล่นไม่
แม้เราได้ลูกสาวของท้าวไท	จะติดลิมิให้พ่ายแพ้

(กรมศิลปากร, 2545: 153)

เหล่าราษฎรที่เฝ้าดูอยู่ต่างวิพากษ์วิจารณ์ฝีมือของทกเขยที่เป็นเจ้าชายว่าไร้ความสามารถติดลิมิพ่ายแพ้โดยดูถูกไปถึงท้าวสามนต์ว่า “ลูกเขยพระยาไม่เป็นผล มันพอสมนหน้าท้าวสามนต์” อีกทั้งต่อว่าให้อับอายว่า “หน่วยก้านเช่นนี้ดีแต่กิน ต้องเป็นข้าเขาสิ้นสาแก่ใจ” จะเห็นว่าเป็นการ ต่อว่าให้เสื่อมเสีย ไม่สมกับเป็นเขยกษัตริย์ควรมาเป็นข้ารับใช้ดีกว่า

ค่านิยมเรื่องความเก่งกาจของกษัตริย์จะต้องควบคู่ไปกับเรื่องของความกล้าหาญ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของผู้นำพึงมี หากขาดคุณลักษณะนี้ไปก็ยิ่งทำให้กษัตริย์ไร้ความสง่างาม เช่นในบทละครนอกเรื่อง **สังข์ศิลป์ชัย** คำกล่าวของนางเกษรสมุนดาที่ประชดประชันท้าวเสนากุฎสะทอนว่าการเป็นกษัตริย์จะต้องมีใจแก่กล้าแล้ว แต่ทว่าท้าวเสนากุฎกลับกลัวเพียงแค่ว่า คำว่า **สังข์** ดังความว่า

นำเอยนันท้าวร่อ	เช่นนี้ดอกหนอพระเชษฐา
อย่างไรอยู่ดูผิดแต่ก่อนมา	ทั้งหลับตาแล้วซ้ำฟังคำเมีย
ช่างไม่อับยศอดสู	แต่เขาพูดล้าปากกลับเสีย
ต่อจะถูกกระทำยาเยย	จึงเอียงเงี้ยวไปข้างคนพุดเท็จ
เห็นสมเป็นกษัตริย์สุริยวงศ์	เคยรณรงค์สงครามไม่ขามเข็ด
พระทัยกระไรกล้าดังเหล็กเพชร	ไม่เสด็จแล้วน้องจะขอลา

(กรมศิลปากร, 2545: 527)

ถ้อยคำดูถูกและประชดประชันของนางเกษรสมณฑาทกล่าวประหนึ่งว่าท้าวเสนากฎเป็น กษัตริย์แต่กลับกลัวคำขู่ เสียแรงที่ “เป็นกษัตริย์สุริยวงศ์ เคยรณรงค์สงครามไม่ขามเข็ด” เมื่อไม่สามารถ แสดงคุณสมบัติของกษัตริย์ได้ ตัวละครจึงถูกบริภาษให้ตระหนักในสถานะของตนเอง และให้รู้สึกเจ็บปวด อับอาย

คนไทยยกย่องเชิดชูกษัตริย์ในฐานะของชนชั้นปกครอง กษัตริย์สามารถใช้พระราชอำนาจ ปกครองราษฎรได้อย่างเด็ดขาด ค่านิยมที่มีต่อกษัตริย์จึงเห็นว่า ผู้นำต้องสร้างความน่าเชื่อถือ นำเคารพ ยำเกรง หากกษัตริย์ประพฤติตนไม่สมกับที่ราษฎรคาดหวังก็จะเป็นข้อตำหนิติฉินจนทำให้อำนาจถูกสั่นคลอนได้

อย่างไรก็ตาม พระราชนิพนธ์บทละครนอกเป็นการนำเสนอเรื่องราวที่มุ่งเน้นความสนุกสนานเป็น สำคัญ และบทบริภาษก็เป็นส่วนสำคัญที่เป็นลักษณะเฉพาะของละครนอก การดำเนินพฤติกรรมของตัวละคร ที่มีสถานภาพเป็นพระมหากษัตริย์อาจมิได้มุ่งลบหลู่พระราชอำนาจ แต่อาจมุ่งสร้างความสนุกสนานหรือความ ขบขันจากการทำให้สถานะกับพฤติกรรมของกษัตริย์ไม่สอดคล้องกัน อย่างไรก็ตาม ที่มาของบทละครนอกที่เป็น นิทานพื้นบ้านนั้นย่อมมีเนื้อหาที่แฝงการระบายออกทางสังคมดังที่ได้กล่าวแล้ว

บทสรุป

จากการวิเคราะห์บทบริภาษในบทละครนอกดังกล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แม้บท บริภาษจะเป็นเพียงถ้อยคำต่อว่าโต้ตอบกันระหว่างตัวละคร แต่ก็สามารถสะท้อนค่านิยมบางประการ ของสังคมไทย ได้แก่ ค่านิยมเรื่องเพศสถานะ แสดงให้เห็นบทบาทและความแตกต่างระหว่างชายหญิง ค่านิยมเกี่ยวกับวัยวุฒิสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยให้ความสำคัญแก่ความอาวุโส ทั้งนี้ผู้มีอาวุโสก็ต้องเป็น แบบอย่างอันดีแก่ผู้เยาว์กว่าด้วย และค่านิยมเกี่ยวกับเชื้อชาติต่างๆ ในสังคมไทยทำให้ประจักษ์ว่าในสมัย ก่อนคนไทยไม่ได้ชื่นชมหรือนิยมชมชอบคนต่างเชื้อชาติ เพราะเห็นว่ามี ความแตกต่างกันตั้งแต่ด้านกายภาพ วัฒนธรรม ตลอดจนคนต่างเชื้อชาติที่เข้ามา มักก่อความเดือดร้อนวุ่นวายให้แก่ชาวไทย นอกจากนี้บท บริภาษยังสะท้อนค่านิยมของคนไทยที่มีต่อสถานะและคุณสมบัติของพระมหากษัตริย์ในเรื่องการรักษาคำพูด และความเก่งกล้าสามารถที่ทำให้คนที่อยู่ภายใต้การปกครองยอมรับนับถือ ยกย่องให้พระมหากษัตริย์เป็น เจ้าชีวิต ยอมอยู่ภายใต้พระราชอำนาจ

เมื่อพิจารณาเนื้อความของบทบริภาษในบทละครนอกอย่างละเอียดจะพบว่า ความคิด ความเชื่อและเจตคติของคนในสังคมไทยที่สอดแทรกและนำเสนอออกมา นั้นแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิง อำนาจของบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็น ผู้หญิง-ผู้ชาย ผู้เยาว์-ผู้อาวุโส คนต่างชาติ-คนไทย และ ผู้อยู่ใต้ปกครอง-ผู้ปกครอง การฝ่าฝืนค่านิยมที่กำกับโดยความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้เป็นสาเหตุ ของการบริภาษ บทบาทหน้าที่ของการบริภาษที่มีต่อตัวเรื่องจึงเป็นการดึงให้ตัวละครรักษาความสัมพันธ์เชิง อำนาจเหล่านี้เอาไว้ให้ได้ ส่วนบทบาทหน้าที่ที่มีต่อสังคมน่าจะเป็นช่องทางการระบายออกทางสังคมของ “ผู้ที่เป็นรอง” ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจแต่ละชุดที่กล่าวมา

จากการวิเคราะห์อาจพอสรุปได้ว่า ภาพสะท้อนค่านิยมไทยในบทปริภาษล้วนเป็นทัศนคติเชิงลบ เนื่องจากการปริภาษต้องยกเอาถ้อยคำหรือเรื่องราวที่ทำให้ผู้อื่นรู้สึกอับอาย โกรธ หรือ ขุ่นข้องหมองใจมากล่าวเป็นสำคัญ เมื่อเป็นเช่นนั้นบทปริภาษจึงเป็นเสมือนหลักฐานบันทึกเรื่อง “ไม่ดี” เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งอาจไม่พบบ่อยนักในการศึกษาเนื้อหาของวรรณคดีประเภทอื่นที่มักจะบันทึกแต่เรื่อง “ดี” ของสังคมไว้เป็นส่วนมาก

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. 2508. **บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องมโนห์ราและสังข์ทองฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. พระนคร: คลังวิทยา.
- _____. 2545. **บทละครนอก**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาคาร.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2525. **ลักษณะไทยเล่ม 1**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ฉวีวรรณ บรรณประเสริฐ. 2522. **สังคมไทย**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- เต็มสิริ บุญยสิงห์, คุณหญิง และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์. 2533. “หน่วยที่ 2 เด็กกับผู้ใหญ่.” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดไทย หน่วยที่ 1-6**, หน้า 45-96. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นัทธนัย ประสานนาม. 2550. “วรรณคดีมรดกของไทย: การอ่านใหม่ด้วยแนวคิดหลังอาณานิคม.” **วารสารสังคมลุ่มโขง** 3, 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 91-108.
- นิตยา มาศะวิสุทธิ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ และธาวิต สุขพานิช. 2533. “หน่วยที่ 7 ชายกับหญิง.” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดไทย หน่วยที่ 7-15**, หน้า 353-408. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เบญจวรรณ ฉัตรเนตร. 2518. “พระราชนิพนธ์บทละครนอกในรัชกาลที่ 2: การศึกษาในเชิงวิจารณ์.” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- บุษกร อำไพ. 2543. “การวิเคราะห์บทพิโรธวาทังในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.” **ปริญญานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**.
- วินัย ภูะหงษ์. 2522. **ปริทัศน์วรรณคดีไทยตั้งแต่ 1826-2310**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พลศึกษา.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. 2547. “วัจนกรรมการบริภาษในภาษาไทย.” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**.
- ศิวพร จิตะฐาน. 2537. **ในท้องถิ่นมีนทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมบุญ ศรีระสันต์. 2542. “วิเคราะห์ค่านิยมทางสังคมและการใช้ภาษาจากคำบริภาษในบทละครนอกพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.” **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ**.